

Odpowiedzialność za szkody wyrządzane przez zwierzęta – na podstawie ustawy o ochronie przyrody

PROF. DR HAB. WOJCIECH RADECKI
Instytut Nauk Prawnych PAN

Ustawa z 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody w art. 126 ust. 1 proklamując odpowiedzialność Skarbu Państwa za szkody wyrządzone przez zwierzęta objęte ochroną gatunkową reguluje od razu dwie kwestie; za które gatunki odpowiada Skarb Państwa i jakie szkody naprawia. Zgodnie z jego treścią Skarb Państwa odpowiada za szkody wyrządzone przez:

- 1) żubry – w uprawach, płodach rolnych lub w gospodarstwie leśnym,
- 2) wilki – w pogłowie zwierząt gospodarskich,
- 3) rysie – w pogłowie zwierząt gospodarskich,
- 4) niedźwiedzie – w pasiekach, w pogłowie zwierząt gospodarskich oraz w uprawach rolnych,
- 5) bobry – w gospodarstwie rolnym, leśnym lub rybackim,

Art. 126 ust. 12 upoważnia Radę Ministrów do określenia rozporządzeniem innych gatunków zwierząt chronionych wyrządzających szkody, za które odpowiada Skarb Państwa. W brzmieniu delegacji widać intencję odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez zwierzęta chronione, jest nią potrzeba utrzymania ochrony gatunkowej zwierząt zagrożonych wyginięciem i wyrządzających szkody w gospodarce człowieka. Ustawodawca sam wybrał pięć takich gatunków uznając je za najważniejsze. Zrozumiałe jest, że odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez wszystkie zwierzęta chronione nie „wytrzyma” budżet żadnego państwa, ale ustawodawca pozostawił możliwość rozszerzenia listy.

Zabicie zwierzęcia pozostającego pod ochroną gatunkową jest zawsze czynem zabronionym pod groźbą kary, co najmniej wykroczeniem z art. 127 pkt 2 lit. e) ustawy o ochronie przyrody, w szczególnych sytuacjach – przestępstwem z art. 181 & 3 k. k. Z punktu widzenia ochrony gatunków, można by w zasadzie poprzestać na wprowadzeniu takiej odpowiedzialności karnej. Uzupełniając to instrumentarium odpowiedzialnością cywilną za szkody wyrządzone przez zwierzęta chronione ustawodawca kieruje się, co najmniej trzema motywami:

- 1) elementarnymi względami sprawiedliwości – jeżeli państwo nie pozwala obywatelowi bronić swego mienia zagrożonego przez cenne zwierzę najbardziej radykalnymi środkami (zabicie zwierzęcia), to powinno mu przyznać jakąś rekompensatę za ewentualne straty,
- 2) ograniczeniem możliwości powołania się

na stan wyższej konieczności – bezspornie człowiek broniąc swego życia lub zdrowia przed atakującym go zwierzęciem pozostającym pod ochroną może powołać się na stan wyższej konieczności, nie może się jednak na ten stan powołać broniąc mienia, jeżeli państwo gwarantuje mu jakąś rekompensatę za szkody, 3) zmniejszeniem presji na organy ochrony przyrody władne zezwalać na zabijanie zwierząt chronionych – jeśli państwo gwarantuje pewną rekompensatę, to bardziej uzasadniona może się okazać odmowa wydania takiego zezwolenia.

W obowiązującym stanie prawnym Skarb Państwa odpowiada za szkody wyrządzone przez żubry, wilki, rysie, niedźwiedzie i bobry. Dopóki rozporządzenie przewidziane w art. 126 ust. 12 ustawy o ochronie przyrody nie zostanie wydane, dopóty Skarb Państwa odpowiada tylko za te pięć gatunków i tylko za wyrządzone przez nie szkody o charakterze wyraźnie określonym:

- a) w pogłowie zwierząt gospodarskich (wilki, rysie, niedźwiedzie),
- b) w uprawach rolnych (żubry, niedźwiedzie),
- c) w płodach rolnych (żubry),
- d) w gospodarstwie rolnym (bobry),
- e) w pasiekach (niedźwiedzie),
- f) w gospodarstwie leśnym (żubry i bobry),
- g) w gospodarstwie rybackim (bobry).

Nie ma przeto żadnych wątpliwości, że Skarb Państwa odpowiada na podstawie art. 126 ustawy o ochronie przyrody tylko za szkody w mieniu, w żadnym wypadku natomiast za szkody na osobie.

Badając charakter prawny odpowiedzialności z art. 126 ust. 1 ustawy o ochronie przyrody należy zwrócić uwagę na jej trzy podstawowe cechy:

- 1) jest to odpowiedzialność cywilna, aczkolwiek rządząca się własnymi regułami, które mogą odbiegać od reguł zamieszczonych w kodeksie cywilnym,
- 2) jest to odpowiedzialność ograniczona do tzw. szkód rzeczywistych (damnum emergens) odróżnianych od nieosiągniętych korzyści (lucrum cessans) to ograniczenie zostało wyrażone wprost wart. 126 ust. 2 ustawy o ochronie przyrody formułą „odpowiedzialność nie obejmuje utraconych korzyści”,
- 3) jest to odpowiedzialność obiektywna, ale nie absolutna, ponieważ przepisy art. 126 ust. 6 wskazują, a kiedy odszkodowanie nie przysługuje.

Analiza sytuacji, w których zgodnie z artykułem 126 ust. 6 ustawy o ochronie przyrody

odszkodowanie nie przysługuje, pozwala wyróżnić dwie, a w istocie trzy grupy przyczyn:

- 1) przyczyny zależne od zachowania poszkodowanego:
 - a) nie dokonanie sprzętu upraw lub płodów rolnych w ciągu 14 dni od zakończenia zbiorów tego gatunku roślin w danym regionie (art. 126 ust. 6 pkt. 2 lit. a),
 - b) nie wyrażenie zgody na budowę przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska lub dyrektora parku narodowego urzędzeń lub wykonanie zabiegów przeciwdziałających szkodom (art. 126 ust. 6 pkt. 2 lit. b),
 - c) założenie upraw rolnych z naruszeniem powszechnie stosowanych wymagań agrotechnicznych (art. 126 ust. 6 pkt. 3 lit. c),
 - d) pozostawienie zwierząt gospodarskich w okresie od zachodu do wschodu słońca bez bezpośredniej opieki (art. 126 ust. 6 pkt. 3 lit. d), co dotyczy szkód wyrządzanych przez wilki, niedźwiedzie lub rysie,

2) przyczyny niezależne od zachowania poszkodowanego z rozróżnieniem:

- A) charakteru mienia; odszkodowanie nie przysługuje:
 - a) osobom, którym przydzielono grunty stanowiące własność Skarbu Państwa (art. 126 ust. 6 pkt. 1),
 - b) za szkody powstałe w mieniu Skarbu Państwa, z wyłączeniem mienia oddanego do gospodarczego korzystania na podstawie k. c. (art. 126 ust. 6 pkt. 3 lit. a).

B) wysokość szkody: odszkodowanie nie przysługuje za szkody nie przekraczające w ciągu roku wartości 100 kg żyta w przeliczeniu na jeden hektar uprawy (art. 126 ust. 6 pkt. 3 lit. b); w tym przepisie można dostrzec rzymską jeszcze zasadę minima non curat praetor (drobiazgi nie wymagają interwencji prawnej).

Przechodząc do trybu ustalania odszkodowania należy wskazać, że według artykułu 126 ust. 3 ustawy o ochronie przyrody oględzin i szacowania szkód, a także ustalania wysokości odszkodowania dokonują:

- -na obszarze parku narodowego – dyrektor parku,
- -na wszystkich innych obszarach – regionalny dyrektor ochrony środowiska.

Jeżeli powstanie spór, rozstrzyga go sąd powszechny (art. 126 ust. 10).

Jednakże art. 126 ust. 11 zobowiązuje Ministra Środowiska, aby w porozumieniu z Ministrem Rolnictwa i Rozwoju Wsi ustalił rozporządzeniem szczegóły dotyczące szacowania szkód i wypłaty odszkodowań. Rozporządzenie takie nie zostało dotychczas wydane. □